

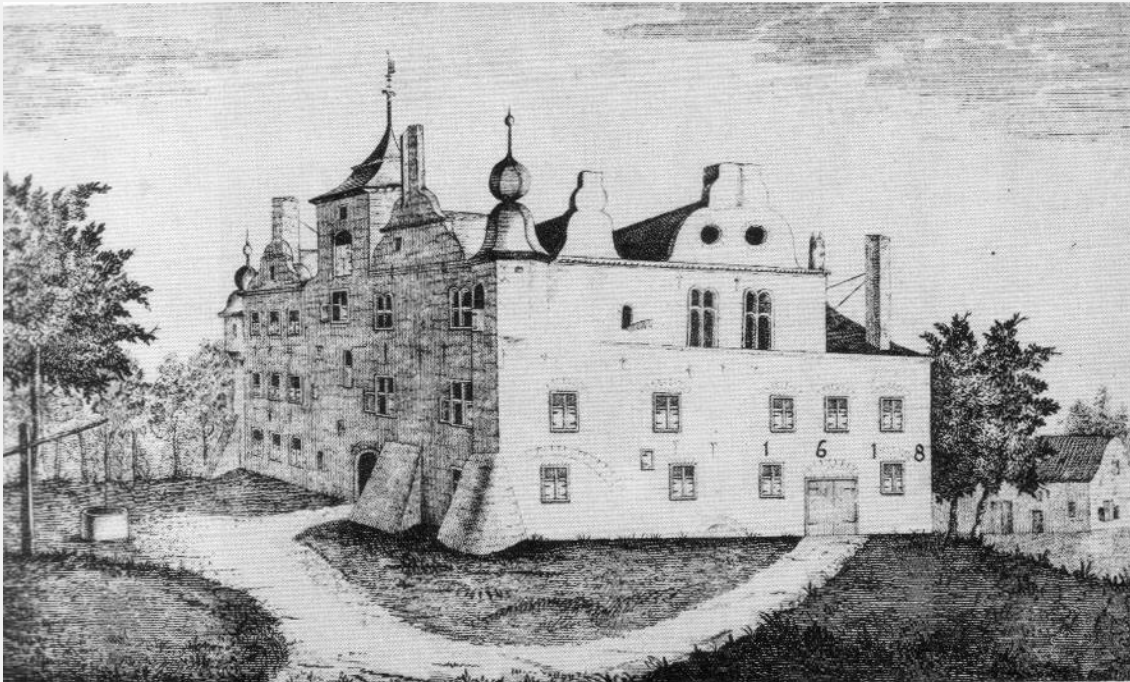
Het schandaal van Annendaal

Ted Jongerius

Wie was de vader van de kinderen van gravin Anna van den Bergh? Was dat haar broer Hendrick of was het Prins Philips Willem van Oranje? Dit verhaal verscheen eerder in Jaarboek 50 van de Heemkundekring Roerstreek 2018. Met dank aan de redactie van HVR mochten wij dit verhaal in ons jaarboek publiceren met vermelding van de auteur.

De helft van de geschiedenis is niet waar en de andere helft is ook niet zeker. Uitspraak van Dr. Jan Vaes, historicus, Bree (B).

Op de grens van Echt en Posterholt lag ooit een kasteel waarvan nu bijna niets meer over is. Slechts een klein deel van de toegangspoort is nog te zien. Over dit kasteel en gravin Anna van den Bergh, de eerste eigenaresse, doen heel wat onzinverhalen de ronde. Een van deze verhalen is dat Anna twee kinderen had, uit een verhouding met haar broer Hendrick. Met dit artikel wil ik tonen dat dit “schandaal” niet kan kloppen.

Litho van Kasteel Annendaal te Echt naar een tekening van Alexander Frans van Aefferden (in: M.J. Wolters, Recherches sur l'ancienne ammanie de Montfort, comprenant les communes de St. Odiliënberg, Echt, Nieustadt, Linne, Vlodrop, Posterholt et Roosteren dans la province actuelle de Limbourg, Gent 1852, 19-20)

Feiten over de hoofdpersonen van dit verhaal.

Anna van den Bergh was een van de jongere dochters van graaf Willem IV van den Bergh en Maria van Nassau, oudste zus van Willem van Oranje. In 1580 werd Anna ondergebracht bij haar moeders zus, de gravin van Solms. Zij werd daar hervormd opgevoed. In 1599 ging ze naar kasteel Boxmeer waar ze voor haar broer Frederik, die vaak in Brussel vertoefde, tot 1609 het bewind voerde. Zij oefende er zelfs de hoge rechtspraak uit. Daarna ging ze naar Stevensweert, waar zij samen met haar zus Charlotte het huishouden van hun broer Hendrik

bestierde. Toen Hendrick in 1612 in het huwelijk trad met Margaretha van Witthem, vertrokken Anna en Charlotte naar kasteel Middelroy in Berlicum bij 's-Hertogenbosch.

Gravin Anna van den Bergh (1579-1630)

In 1615 kocht Anna van den Bergh de op de Vorst bij Posterholt gelegen pachthoeve Hatenboer, vlakbij de plek waar later door haar kasteel Annendaal gebouwd zou worden ⁽¹⁾. Ze verbleef vaak en graag op deze hoeve ⁽²⁾. Vanaf 1615 deed Anna grote grondaankopen in de Slufferd (op de grens van Echt en Posterholt ⁽³⁾). Ze bouwde er het kasteel en een molen. In het Gulickse Karken kocht ze ook nog twee molens. In 1617 betrok ze Annendaal. Ze overleed er op 17 augustus 1630.

Hendrick van den Bergh was de jongste zoon van graaf Willem IV van den Bergh en Maria van Nassau, een broer dus van Anna. In 1612 trouwt hij met Margaretha van Witthem. Hendrick was Spaans veldheer en de derde graaf Van den Bergh in successie die gouverneur van Spaans Gelderland was. Zijn broers Herman en Frederik gingen hem voor. Hendrick was en bekwaam militair en genoot alle vertrouwen van de Spaanse landvoogdes Isabella. In 1629 ging 's-Hertogenbosch mogelijk door toedoen van Hendrick – voor Spanje verloren. Dit deed niet alleen afbreuk aan zijn militaire reputatie maar ook begonnen de Spanjaarden te twijfelen aan zijn trouw aan hen. Vanaf nu werd hij als onbekwaam legeraanvoerder gezien. Men vond hem een verrader, In 1632 vertrok Hendrick naar Den Haag. In maart 1634 werd hij door de Grote Raad van Mechelen schuldig bevonden aan majesteitsschennis, verzet, oproer en verraad. Hij werd bij verstek ter dood veroordeeld. Hendrick overleed in 1638 te Zutphen,

Graaf Hendrick van den Bergh (1573-1638)

Herman Frederik en Anna Maria van den Bergh.

Ergens tussen 1600 en 1606 zijn er twee kinderen geboren, Herman Frederik en Anna Maria, van wie de geschiedkundige roddel zegt dat Anna van den Bergh de moeder is en haar broer Hendrick de vader ⁽⁴⁾.

In februari 1611 worden deze kinderen, op verzoek van Hendrick gelegitimeerd. Legitimeren betekent in dit geval een natuurlijk kind de status van een wettig kind geven, zodat het kan erven. In de legitimatiebrief staat dat graaf Hendrick van den Bergh deze kinderen verwekt heeft bij een ongehuwde adellijke dame; de naam van deze dame wordt niet genoemd ⁽⁵⁾. Nu waren bastaardkinderen toen niet iets om je voor te schamen. Onder de bastaardkinderen van Keizer Karel V bevonden zich twee landvoogden: Margaretha van Parma en Don Juan van

Oostenrijk. Justinus van Nassau, bastaardzoon van Willem van Oranje, had een belangrijke positie in het Staatse leger. Ook broers van Hendrick van den Bergh hadden bastaardkinderen. Een van deze bastaardkinderen werd zelfs door Hendrick opgevoed.

Kortom, bastaardkinderen waren in de zestiende en zeventiende eeuw geen probleem, tenminste als de vader van adel was. Bij een adellijke ongehuwde moeder lag dat anders. Vaak gaf men geen ruchtbaarheid aan zo'n bastaardkind. Het kind verdween dan geruisloos; men liet het elders onder een andere naam opgroeien.

De moeder.

Uit niets blijkt overduidelijk dat Anna de moeder van de kinderen is. Maar waarom zou Hendrick de kinderen laten legitimeren als een ander dan Anna de moeder is? Waren de kinderen van een andere vrouw dan Anna dan konden deze kinderen zonder probleem meegenomen worden in Hendricks aanstaand huwelijk met Margaretha van Witthem. Hetzelfde gebeurde immers met het bastaardkind van zijn broer Herman. Dat kind werd door Hermans echtgenote Maria Mencia van Witthem (zus van Hendricks vrouw Margaretha van Witthem) opgenomen en opgevoed ⁽⁶⁾. In Anna's testament is Herman Frederik de belangrijkste erfgenaam (7). De eerlijkheid gebiedt me om te vermelden dat in het testament Herman Frederick staat vermeld als "*meines brudern Hendrichen Sohn*". Maar dat zie ik meer als een consequent volgehouden leugentje om bestwil.

Het verraad van graaf Hendrick van den Bergh.

Jaren later gaat het verraad van graaf Hendrick van den Bergh spelen. In 1632 kiest hij openlijk voor de Republiek. Dat wordt hem door Spanje niet in dank afgenomen. Hendrick wordt bij verstek tere dood veroordeeld en de Spanjaarden beginnen een lastercampagne. Ze voeren een onbekende Hollandse geestelijke ten tonele. Deze geestelijke verspreidt het gerucht dat Hendrick geheime contacten heeft met zijn neef prins Frederik Hendrik, derde zoon van Willem van Oranje en dus tegenstander van Spanje, Bovendien beschuldigt deze geestelijke Hendrick van incest:

De graaf heeft een mateloze liefde voor zijn twee zusters (Anna en Charlotte) en algemeen is men van mening dat hij bij hen twee bastaarden heeft. Alles lijkt daarop te wijzen. Eerstens heeft hij nooit willen zeggen wie de moeder is van beide kinderen; hij zegt alleen dat hun moeder een gravin is, en van even hoge adel als hijzelf; en verder hebben zijn beide zusters deze kinderen boven alles lief.

Een tweede gerucht komt van de Franse gezant in Brussel. Deze schreef op 1 januari 1630 aan kardinaal de Richelieu:

Hij (Hendrick van den Bergh)heeft een bastaard van ongeveer twintig jaar (Herman Frederik dus) die hij tot erfgenaam heeft gemaakt van zijn grote rijkdom – als ware het zijn neef – een kind dat hij verwekt heeft bij zijn oudere zuster, die zeer zeker over het gebied van Gelre zou regeren als er niet ook haar (?) jongere zuster was, die op dezelfde manier met haar broer leeft als zijn (?) andere zuster. Men kan veronderstellen dat een man die in de greep is kunnen geraken van zulke verdorvenheden, ook niet onaantastbaar zal zijn als het zijn (politieke) belangen betreft. Hij kan volledig beschikken over Gelre, en het is zo met hem gesteld dat hij niet naar Brussel durft te komen, waar algemeen het gerucht gaat dat hij gearresteerd zou worden ⁽⁹⁾.

Kanttekeningen bij de geruchten.

Hoe kun je de verklaring van de naamloze Hollandse geestelijke serieus nemen? Waarom wordt zijn naam niet genoemd, bestond hij wel? Hoeveel waarde kun je toekennen aan de warrige brief van de Franse gezant? Sinds begin 1600 had Hendrick geen oudere zus meer. Welke zus bedoelt de gezant dan? Bovendien was Herman Frederik niet de enige erfgenaam van Hendricks rijkdom. Er waren meerdere kinderen die erven.

De onbekende geestelijke en de brief van de Franse gezant passen perfect in het plaatje om Hendrick zwart te maken.

Een totaal ander gerucht vertelt dat Hendrick meer dan zomaar een broer was. Men onderbouwt dat met de bewering dat hij kasteel Annendaal voor haar heeft gebouwd. Dat klinkt ongeloofwaardig, zeker als je weet dat Anna zelf de grond heeft gekocht, Dat ze dat gedaan heeft blijkt uit *eenen van muijsen gebeten octroij brieff (toestemming) om einige landerijen aen te coopen uijtte Echter ende Postaertse gemeint (gemeene gronden) door Vrouwlijn Anna Vande Berg van 17 juli 1617* ⁽¹⁰⁾.

Wie is de echte vader?

De familie Van den Bergh zal waarschijnlijk aangedrongen hebben op legitimatie door de echte vader van de kinderen. Maar als de werkelijke vader al gehuwd of inmiddels overleden is, heeft men een probleem. Dus moet er iemand gevonden worden die de kinderen wil en kan legitimeren; iemand binnen de familie Van den Bergh, die nog niet gehuwd is. De enige die daarvoor in aanmerking komt, is Hendrick. De overige mannelijke Van den Berghen zijn of gehuwd of overleden. Er is wel enige haast geboden, gezien Hendricks trouwplannen.

In 1611, een jaar voor zijn huwelijk met Margaretha van Witthem, laat Hendrick de kinderen legitimeren, zoals gezegd zonder de naam van de moeder te noemen.

Als Hendrick van den Bergh niet de echte vader is, waarom kwam de werkelijke vader dan niet in beeld? En als de echte vader niet is overleden, is er – als signaal van zijn vaderschap – misschien alimentatie geregeld voor Anna van den Bergh en de kinderen?

Prins Philips Willem.

Philips Willem (1554-1618) was de oudste zoon van Willem van Oranje en zijn eerste echtgenote Anna van Egmont. Hij was een volle neef van Anna en Hendrick van den Bergh. Als twaalfjarige werd hij in opdracht van koning Philips II naar Spanje ontvoerd. Hij kreeg daar een katholieke opvoeding. Pas in 1595 mocht hij terugkeren naar de Nederlanden. Bij de dood van zijn vader Willem van Oranje in 1584 erfde Philips Willem het vorstendom Oranje. In 1606 trad hij in het huwelijk met Eleonora van Bourbon-Condé (1587-1619), en nichtje van koning Hendrik IV van Frankrijk. Het huwelijk bleef kinderloos. Pas bij het tekenen van het Twaalfjarig Bestand in 1609 kreeg Philips Willem alle Nassause bezittingen in de Zuidelijke Nederlanden toegewezen. Met zijn halfbroers Maurits en Frederik Hendrik voerde hij een verbeterde strijd over de erfenis van hun vader. Het kwam allemaal

goed want bij testament vermaakte hij zijn bezittingen niet aan zijn vrouw, maar aan Maurits. Philips Willem overleed in Brussel op 63-jarige leeftijd.

In documenten vinden we de volgende feiten:

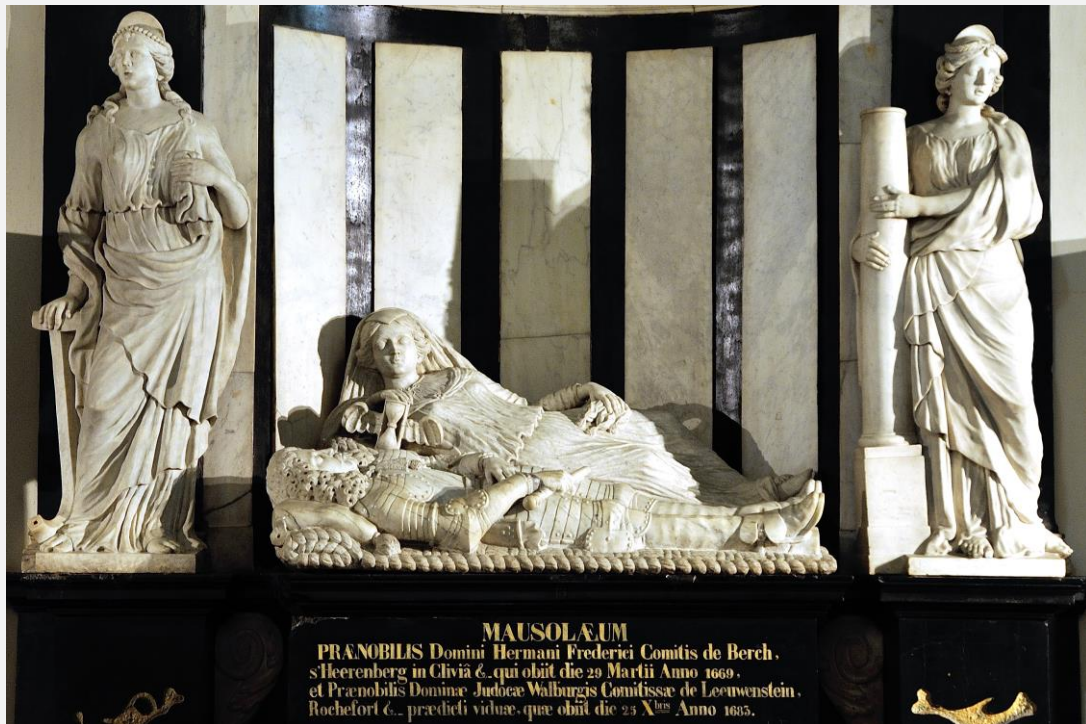
Op 13 januari 1614 krijgt Anna van den Bergh van Philips Willem drie molens in het land van Breda cadeau ⁽¹¹⁾. Op 28 januari 1614 schenkt hij de heerlijkheden Rutten, Nederhem en Peen, even ten zuiden van Tongeren gelegen, via zijn neef Hendrick aan Anna van den Bergh. Hendrick sluist op 16 mei 1614 deze heerlijkheden door naar zijn zus Anna ⁽¹²⁾. Zo'n ingewikkelde constructie was nodig omdat ongehuwde vrouwen in bepaalde situaties handelingsonbekwaam waren. Waarom gaf Philips Willem de drie molens en de heerlijkheden Rutten, Nederhem en Peen aan Anna van den Bergh?

Mogen we voorzichtig veronderstellen dat Philips Willem dat deed omdat hij de echte vader van Herman Frederik en Anna Maria is? Tegen deze veronderstelling pleit dat Hendrick zelf in de legitimatiebrief heeft aangegeven dat hij de vader is. In een min of meer vergelijkbare situatie was vóór 1971 bij echtscheiding sprake van "de grote leugen", waarbij en van de partners om juridische redenen overspel veinsde.

Er zal trouwens waarschijnlijk veel meer geschonken zijn door Philips Willem, want waarvan betaalde Anna anders de aankoop van Hatenboer, van de gronden in Echt en de bouw van het kasteel en de molen? Ze moet om al die zaken te kunnen betalen, toch over een grote som geld beschikt hebben. Hoe komt ze aan dat geld?

Hoe dan ook: dankzij Philips Willem was Anna van den Bergh een vermogende vrouw. Waarom trouwde Philips Willem niet met Anna? Algemeen wordt aangenomen dat de Franse koning Hendrik IV hem chanteerde. Philips Willem zou het prinsdom Oranje niet krijgen als hij niet trouwde met 's konings nichtje Eleonora ⁽¹³⁾. Philips Willem kiest eieren voor zijn geld en Anna blijft achter met de kinderen. Uiteindelijk wel met een goede alimentatieregeling.

Philips Willem was niet zo maar een neef. Na zijn terugkeer uit Spanje blijkt uit allerlei feiten dat hij vaak contact had met de Van den Berghen. In 1601 feliciteert hij samen met Hendrick van den Bergh de Spaanse koning Philips III met de geboorte van diens dochter ⁽¹⁴⁾. Ook in 1601 was hij in Brussel aanwezig toen het huwelijkscontract van Frederik van den Bergh, oudere broer van Hendrick, met Françoise de Ravenel werd getekend ⁽¹⁵⁾. In 1610 wordt hij als executeur vermeld van het testament van Herman van den Bergh en Maria Mencia van Witthem ⁽¹⁶⁾. Herman overleed in 1611. Binnen een jaar hertrouwt zijn weduwe. Over de bruiloft schrijft Anna van den Bergh aan haar zwager Floris (van Culemborg) dat de bruid een aanvaring had met de prinses van Oranje (echtgenote van Philips Willem). Anna kiest trouwens partij voor Philips Willems echtgenote ⁽¹⁷⁾. In augustus 1613 logeert Philips Willem, op doorreis van Spa naar Breda, een nacht in Roermond. Wat was er zo belangrijk dat die omweg gemaakt moest worden? ⁽¹⁸⁾ Een ontmoeting met Hendrick en/of Anna, of was het om geld te overhandigen aan Anna?

Praalgraaf van graaf Herman Frederik van den Bergh en zijn echtgenote gravin Josina Walburgis van Löwenstein-Wertheim in de Sint Servaaskerk te Maastricht.

Conclusie.

De roddel heeft het mis. Hendrick en Anna hadden geen incestueuze verhouding. Prins Philips Willem van Oranje was de vader van Herman Fredrik en Anna Maria van den Bergh. Hinderd procent zekerheid hebben we natuurlijk niet. Een DNA-test zou meer zekerheid kunnen geven. Philips Willem ligt begraven in de Sint-Sulpitiuskerk in Diest en het graf van Herman Frederik bevindt zich in de Servaaskerk in Maastricht.

Kijken we naar de bewering van Jan Vaes in het begin van dit artikel over “niet waar en ook niet zeker” dan is deze geschiedenis daarvan een mooi voorbeeld.

Dank

Met hartelijke dank aan Dr. Henk Kars voor de vertaling uit het Frans van “Het verraad van graaf Hendrick van den Bergh”.

Noten:

1. Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL), archief 16.1112A-1 Kastel en de heerlijkheid Well, 14de eeuw-1848, inv. nr. 387
2. RHCL, Archief 16.1112A-2 Kasteel en de heerlijkheid Well, 1321-1749, inv. 5009.
3. Als 1.
4. o.a. Mr. A.P. van Schilfgaarde, *Het huis Bergh*, (Maastricht 1950), 262
5. Archief Huis Bergh, te 's-Heerenberg, inv. nr. 892
6. Mr. A.P. van Schilfgaarde, *het huis Bergh* (Maastricht 1950), 208
7. RHCL, Archief 16.0026 Familie van den Bergh te 's-Heerenberg, 1614-1630 inv. 101
8. Als 7.

9. Gachard, "Bergh (Henri comte de)", in: *Biographie Nationale publiée par l'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique . Tome deuxième. (Bruxelles 1868).*(Gachard), 195
10. RHCL, Archief 16.1112A-1 Kasteel en de heerlijkheid Well, 14de eeuw-1848, inv. nr 391
11. Als 7.
12. L. Galesloot, *Inventaire ds archivesw de la cour féodale de Brabant. Tome premier.* (Bruxelles 1870), 331, Fol. 223 v⁰ en RHCL, De archieven van het kasteel Well: aanwinsten uit de nalatenschap van A.F. van Beurden, inv. nr. 9017, nr. 377.
13. J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik, Prins van Oranje. Een biografisch drieluik* (Zutphen 1978), 50
14. Gachard, 190
15. Mr. A.P. van Schilfgaarde , *Het huis Bergh*, (Maastricht 1950), 220
16. A.F. van Beurden, 's-Heerenberger acten in: *Limburg's Jaarboek 4e aflevering* (1914), 288-291
17. Mr. A.P. van Schilfgaarde, *Het huis Bergh*, (Maastricht 1950), 217
18. F. Nettesheim, "kroniek der stad Roermond van 1565-1638", in *Publication de la Société Historique dans le duché de Limbourg*, tome X (1873), 337